

Jedenácté přikázání

PETR MACH

Politici jsou lidé, kteří vedle zájmů svých voličů prosazují také zájmy své vlastní. V tom se neliší od nás ostatních lidí. Velmi se ale liší povahou nástrojů, které mají k dispozici. Politika má k prosazování zájmů mocný nástroj: ZÁKON. Zákonem lze zařídit téměř vše.

Legalizovaná krádež

Vzít peníze osobě A ve prospěch osoby B by mimo politickou sféru bylo považováno za krádež, v politice je to legální přerozdělování. Pokud by osoba A zakázala osobě B vykonávat nějakou činnost, bylo by to mimo sféru politickou považováno za omezování osobní svobody, v politice je to legální regulace.

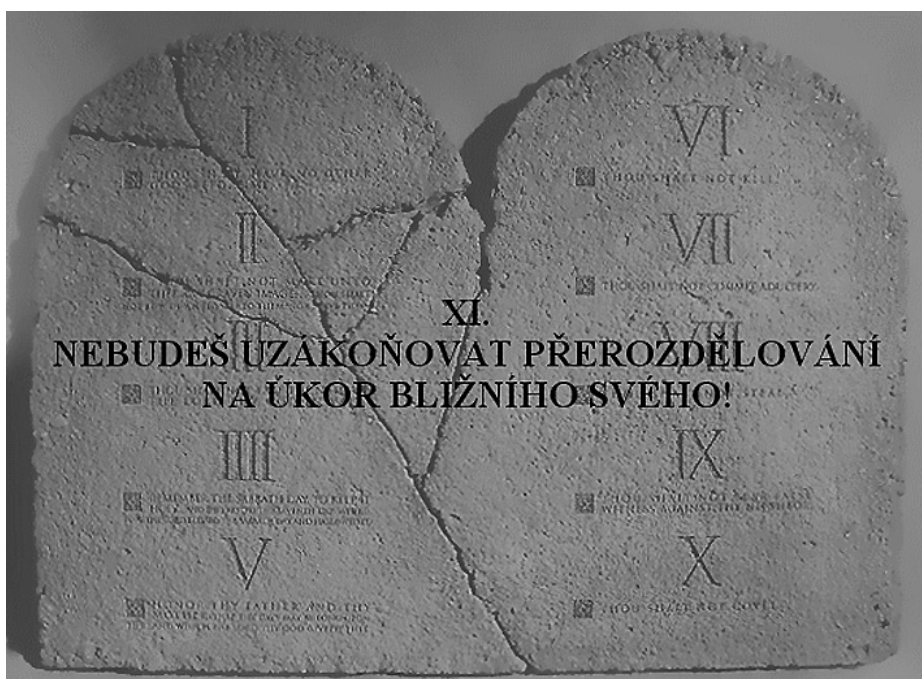
Rozdíl však není jen v tom, že zákon dává politikům k dispozici aparát (ozbrojenou policii a soudy), který si dokáže vynutit plnění příkazů. Rozdíl je i v odlišném morálním hodnocení daní a regulací na straně jedné a soukromého omezování svobody a krádeží na straně druhé. Zákon jako by zázrakem měnil podstatu věci. To, co by bylo v normálních mezilidských vztazích naprosto nepřijatelné a nemorální, je v politice přijatelné. Existuje jen velmi málo morálních zábran v tom, co lze v politice prosazovat. Politická vražda je morálně odsuzována. Politické zcizení majetku nikoliv.

V normálních mezilidských vztazích brání většině lidí v páchání krádeží nejen obava z trestu a opovržení ze strany okolí, ale i morální zábrany – pojistka v podobě tzv. výčitek svědomí. Ve sféře politické téměř nic takového neexistuje.

V politice zcizování majetku jen kvete. Máme odškodňování vkladatelů zkrachovalých bank, dotace zemědělcům, rodinné přídatky, dávky pro chudé, dotace podnikatelům atd. Zákonem se jednoduše zvýší daně, a tak se získají peníze k přerozdělení ve prospěch těchto rozličných skupin. Mimo sféru politickou by něco takového

nešlo. Představme si sdružení klientů bank, komoru zemědělců, asociaci rodičů, ligu chudých a korejskou automobilku, jak si najmou bezpečnostní agenturu, která obchází občany a pod pohrůžkou únosu a uvěznění požaduje 50 % jejich výdělku.

I když ekonomické důsledky jsou obdobné, morální vnímání obou forem transferu majetku je rozdílné. Pro státem organizované donucení neexistují dostatečné morální zábrany. Důsledkem je, že objem tohoto přerozdělování narůstá. Karel Havlíček

Takto odevzdané peníze je možno označit za výpalné či kořist. Když se to udělá zákonem, nazývá se to daní a dotací.

Devastující účinky krádeže a legalizované krádeže (jak přerozdělování nazýval Frédéric Bastiat) jsou však stejné. Transfer majetku, o který se někdo zasloužil tvrdou prací a odříkáním, k jinému, jenž byl línější či méně schopný, nebo měl jiné preference či méně štěstí, má stejné ekonomické a morální důsledky, ať již k tomuto transferu došlo na základě násilí páchaného soukromou osobou nebo na základě státem organizovaného donucení. V územích, kde vládne bezpráví, kde neexistuje respektování vlastnictví, kde si nikdo není jist svým majetkem, kde mohou kdykoliv přijet nájezdníci a sebrat vám úrodu, tam nebude nikdo spořit ani investovat, nebo své úspory bude alespoň dobře skrývat. V přerozdělovací demokracii je to stejné. Více investovat a více pracovat se méně vyplácí tam, kde jsou daně (výpalné) vysoké.

Borovský spočítal v polovině 19. století zdánění běžného občana na 12 %. Dnes státy přerozdělují polovinu výdělku lidí.

Zákon versus morálka

Proč je jinak vnímána krádež a jinak odebrání peněz na základě zákona? Z čeho pramení tento morální rozpor? Proč církve v kostelech kážou, že krádež je hřích, a nekážou, že přerozdělování je stejný hřích?

Evoluční teorie má za to, že pravidla typu „nepokradeš“ se osvědčila staletími jako pravidla správná. Společnosti, které taková pravidla nepřijaly, v evoluční konkurenci neobstály. Obstojí tedy v následujících státech naše společnost založená na neomezeném přerozdělování, k němuž stačí většina hlasů ve sněmovně?

Evolučně vzniklé instituce (jako rodina, škola, církev) vštěpují lidem morální

(Pokračování na str. 2)

NEZÁVISLÉ STÁTY V EVROPĚ

V této rubrice představujeme západoevropské země, které nejsou členy EU. Existenci nezávislých jurisdikcí považujeme za garanci svobody a prosperity v Evropě. Státy, na které se nevztahují daňové a jiné direktivy EU, mohou nízkým zdaněním a vysokou prosperitou dávat příklad ostatním zemím.

NORSKÉ KRÁLOVSTVÍ

Rozloha: 324 220 km²

Populace: 4,6 milionu

Státní zřízení: V čele státu stojí dědičný král, který jmenuje vládu se souhlasem jednokomorového 169členného parlamentu, který je volen na základě všeobecného volebního práva.

Historie: Norsko získalo svoji nynější nezávislost po rozdělení unie se Švédskem v roce 1905. Mírové oddělení od Švédska patří (spolu s rozdělením Československa v r. 1993) k ojedinělým v historii.

HDP: 42 400 dolarů na obyvatele, což je o 42% více než v Německu

Inflace: Průměrná roční inflace norské koruny je 1%, poloviční oproti eurozóně

Nezaměstnanost: 4,2 % (polovina průměru EU). V Norsku neexistuje uzákoněná minimální mzda.

Míra přerozdělování: Norsko patří mezi silně přerozdělovací státy, daně v Norsku představují 43 % HDP, což je skoro nejvíc v Evropě. Protože Norsko jako nezávislý stát v Evropě nemůže dávat příklad nízkým zdaněním, uvádíme jej tentokrát na straně 2.

Daně: Norsko má zvláštní daňový režim pro cizince-sportovce, zpěváky a podobná svobodná povolání (Artistskatteloven). Ti platí rovnou daň ve výši 15 % a neplatí jinou daň z příjmu ani sociální odvody. Pokud je ale cizinec na území Norska bez přerušování déle než 6 měsíců, vztahuje se na něj normální daňový režim. A zde nemůže Norsko posloužit jako příklad země s nízkými daněmi: Základní daň z příjmu má progresivní stup-

nici 7 - 47,8 % s řadou odečitatelných položek, sociální odvody zaměstnanec jsou 7,8 % a zaměstnavatel 12,1 % z hrubé mzdy, osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) platí 10,7 %. Daň ze zisku firem má sazbu 28 %, dividendy z roz-

děleného zisku následně nejsou zdaňovány. V Norsku jsou tři sazby daně z přidané hodnoty - 7% na vstupenky a jízdenky, 13% na potraviny a 25% na ostatní věci. Kromě DPH existuje řada dalších spotřebních daní - daň z čokolády a bonbonů je 16 norských korun (NOK) na kilo, z benzínu 4,1 NOK na litr, z cukru 6,23 NOK na kilo, z piva - 4,7 NOK na půllitr, atd. V Norsku mají také daň z bohatství, platí se ve výši 0,7 % ročně z majetku nad 200 000 norských korun.

Zahraniční vztahy: Norsko je spolu s Lichtenštejnem, Švýcarskem a Islandem členem Evropského sdružení volného obchodu (EFTA) (EFTA znamená volný obchod bez byrokracie, direktiv a regulací, na rozdíl od EU).

Norsko je také členem Evropského hospodářského prostoru (EEA), který mu umožňuje bezcelní obchod s členy Evropské unie. Členství v EU odmítlo Norsko v referendu naposledy v r. 1994. V rámci dohody EEA Norsko přejímá legislativu EU, která se týká pohybu zboží na vnitřním trhu (cca 18 % evropské legislativy). Po rozšíření EU se Norsko spolu s ostatními členy EFTA zavázalo za pokračování volného obchodu s rozšířenou EU přispívat do evropských fondů určených na podporu chudých regionů. České republice má Norsko zaplatit do roku 2009 na různé projekty 2 miliardy Kč.

www.odin.no

Jedenácté...

(Pokračování ze str. 1)

zásady, které udržují společnost funkční. Americký ekonom a nositel Nobelovy ceny Gary Becker připomíná, že americké církve vznikaly přirozeně jako nástroj ochrany vlastnictví. Bohatým mecenášům se vyplatilo sponzorovat církve a myslitele, kteří vštěpovali veřejnosti morální zásady o tom, že krást se nemá. Vyšlo to levněji než drahé zabezpečení majetku.

Utvářelo se tak svědomí lidí, které vedlo k tomu, že pokud jedinec, jemuž byly určité hodnoty vštípeny, konal v rozporu s těmito zásadami, ozvalo se svědomí jako blikající červené světýlko a jedince upozornilo na rozpor. Většina z nás má mo-

rální zásady zažité. Každý si může na sobě udělat pokus - zkuste něco ukrást, až budete mít jistotu, že nejste pozorováni, a uvidíte, jestli se ozve svědomí. Ozývá se obvykle včítkami, hryzáním, potřebou je zpytovat apod.

Rodina, škola ani církve však neříkají lidem, že přerozdělovat majetek se nemá. Pouhých sto let existence demokracie dnešního typu (všeobecné volební právo) patrně nestačilo v dlouhém období kulturní evoluce na to, aby se vyvinuly analogické pojistky a kontrolní mechanismy, které by zabudovaly do svědomí lidí odsudek státem legalizované krádeže. Nějaké instituty tohoto typu již existují. Vznikají tzv. think-tanky, které upozorňují na ekonomické důsledky a často i na morální hazard přerozdělování, byť jejich vliv je zatím slabý. Politik, který prosazuje dotaci (kořist)

na akvapark ve své obci, vyvlastnění malých akcionářů, odškodnění klientů padlých bank či omezení dovozu, se obvykle za svůj čin vůbec nestydí. Spíš je hrdý, jak pro „svůj“ region a pro své voliče získal výhodu.

Pro dlouhodobý úspěch naší civilizace tedy chybí jakési jedenácté přikázání: „Nebudeš uzákoňovat přerozdělování ve prospěch jedněch na úkor druhých!“ Dokud se toto nestane normou, budou existovat i všechny neduhy se správou států spojené.

Autor je výkonným ředitelem Centra pro ekonomiku a politiku (www.cepin.cz). Uvedený text je součástí právě vycházející knihy „Dluhy české politiky“ (Bakalář, Budiňký, Knížák, Kuras, Macek, Mach, Petrák, Půlpán, Vopěnka), Nakladatelství Lucie, Vimperk, květen 2006.

Občanská ekonomie Waltera Williamse

(pokračování z LF březen 2006)

Chování, které lze nazývat ekonomickým chováním, lze rozřadit do čtyř okruhů: výroba, spotřeba, směna a specializace. Výroba je jakékoliv chování, které zvyšuje užitečnost věcí, tj. které zvyšuje schopnost věcí uspokojovat lidské potřeby. Pokud huť taví rudu, zvyšuje schopnost uspokojování potřeb tohoto materiálu tím, že mění jeho formu. Když vznikne kov, lze zvyšovat jeho schopnost uspokojovat potřeby tím, že se z něj dělá ocel, z oceli koleje, traverzy apod. Výroba také zahrnuje změnu prostorové charakteristiky zboží. Pomeranče mají nulovou schopnost uspokojovat naše potřeby, pokud se nacházejí ve Španělsku. Osoba, která je někdy nazývána zprostředkovatel či obchodník mění prostorovou charakteristiku pomerančů tím, že je převáží ze Španělska k nám a tím zvyšuje jejich schopnost uspokojovat naše potřeby.

Se spotřebou je to jednoduché. Spotřeba je naopak snižování schopnosti věcí uspokojovat naše potřeby. Když jím hamburger, snižuji postupně jeho schopnost uspokojovat potřeby. Když jedu autem, snižuji jeho schopnost uspokojovat potřeby. Mimochodem, pokud je výroba větší než spotřeba, nazývá se rozdíl zásobami. Když je tomu naopak, nazýváme to snižování zásob.

Oboustranná výhoda směny

Se směnou je to poněkud složitější. Špatné pochopení principů směny může mít vážné důsledky. Podstatou směny je převod vlastnictví. Vezměme si např. nákup mléka. Přejdu do obchodu, kde dám najevo, že vlastním tři dolary, které držím v ruce. Jim zase patří karton mléka, který leží přede mnou na pultu. Učiním tedy nabídku: Pokud na mě převedete vlastnické právo na tenhle karton mléka, převedu na vás vlastnické právo na tyhle tři dolary!

Kdykoliv nastane dobrovolná směna, lze učinit jediný závěr: obě strany na směně subjektivně vydělaly – jinak by směnu neuskutečňovaly. Klidně jsem si mohl nechat své tři dolary. V obchodě mi klidně mohli říct, že si raději nechají svůj karton mléka. Že je to jasné, že obě strany mají vždy z dobrovolné směny prospěch? Pak je ale s podivem, že tak často slyšíme o vykořisťování dělníků!

Řekněme, že mi nabídnete mzdu 2 dolary za hodinu. Mohu se svobodně rozhodnout, zda vaši nabídku přijmu, nebo odmítnu. Jaký závěr by tedy bylo možno učinit, pokud bych nabídku za 2 dolary při-

jal? Jediné vysvětlení je, že si myslím, že je tato příležitost pro mě lepší než druhá nejlepší alternativa, kterou mám k dispozici. Všechny další alternativy byly méně hodnotné – proč bych jinak bral nabídku 2 dolarů za hodinu? Je tedy na místě osočovat z vykořisťování někoho, kdo mi nabídl moji nejlepší příležitost? Než v takové situaci někdo vysloví slovo vykořisťování, měl by se zamyslet, zda nechtěl jen konstatovat, že by mi přál více lepších alternativ.

Zatímco lidé mohou cenu 2 dolary na hodinu považovat za vykořisťování o 50 dolarech na hodinu by to asi neřekli. Proto většinou, když lidé mluví o vykořisťování v souvislosti s dobrovolnou směnou, prostě jen nesouhlasí s cenou. Pokud bychom ovšem nesouhlas s cenou ztotožnili s vykořisťováním, pak samozřejmě najdeme vykořisťování úplně všude. Tak např. já nejen že chci mít vyšší plat, ale hodilo by se mi, kdyby zlevnily jachty.

Aby nedošlo k nedorozumění – rozhodně neprosazují vymazání pojmu vykořisťování z vašeho slovníku. Je to emočně cenný termín, který se může hodit k ošálení druhých. Pokud ale chcete ošálit druhé, dejte si pozor, abyste současně neošálili sebe. Vybavují se mi obvinění ze strany paní Williamsové na počátku našeho 44letého manželství. Říkala: „Waltře, ty mě využíváš!“. A já jí odpovídal: „Miláčku, jasně, že tě využívám. Kdybys pro mě nebyla užitečná, nebral bych si tě.“ Kolik z nás by se ženilo a vdávalo za osobu, která by pro nás nebyla užitečná? Lidé, kteří žijí sami, jsou prostě lidé, kteří nenašli nikoho, koho by uměli využívat.

Specializace a svobodný obchod

Říká se, že specializace je stav, kdy lidé vyrábějí nějaké věci více, než kolik jí sami spotřebují nebo více, než kolik jí plánují spotřebovat. Specializaci můžeme pozorovat na úrovni jednotlivce, regionu nebo státu. Zde jsou příklady: Dělníci u pásu v Detroitu vyrábějí více hřidelů, než kolik sami spotřebují. Farmáři ve Španělsku pěstují více pomerančů, než kolik sami dokážou sníst. Brazilští pěstitelé kávy vyrábějí více kávy, než kolik vypijí nebo plánují vypít.

Aby nastala specializace, musí být splněny dvě podmínky.

Musí existovat nerovné rozdělení zdrojů a možnost obchodu. Nerovné rozdělení zdrojů znamená, že dovednosti jednotlivců nebo kvalita a struktura půdy, práce, kapitálu a podnikatelského talentu v nějakém regionu nebo státě jsou takové, že umož-

ňují vyrábět určité věci levněji, než to dokáže jiný jednatel, a levněji než to dokáží lidé v jiném regionu nebo státě.

Třeba v Japonsku se určitě dá pěstovat pšenice a kukuřice, ale vyšlo by to dost draze. Proč? Protože obilí vyžaduje rozsáhlá pole a Japonsko má relativní nedostatek půdy a ta je tam tudíž drahá. Naproti tomu ve Spojených státech je půdy hodně a pěstování obilí je tak relativně levné. Proto je logické, že ve Spojených státech se vyrábí to, co se zde dá vyrábět levněji – a my pozorujeme specializaci ve výrobě obilí – a Japonsko se také specializuje na to, co může vyrábět levněji, a produkuje řekněme čočky do fotoaparátů.

Druhou podmínkou specializace je existence obchodních příležitostí. Nemělo by smysl, aby američtí farmáři produkovali více pšenice, než kolik spotřebují, pokud by nemohli zbytek vyvézt. Ani v Japonsku by nemělo smysl vyrábět více optiky do foťáků, než kolik Japonci spotřebují nebo plánují spotřebovat, kdyby nefungoval mezinárodní obchod. Proto existence možnosti obchodu je nezbytnou podmínkou pro to, aby lidé mohli využívat výhod specializace.

Představme si, že japonská vláda uvalí obchodní restrikce na dovoz amerického obilí. Japonští farmáři nasadí vyšší ceny a budou se těšit vyššímu příjmu a japonští spotřebitelé budou platit vyšší ceny. Myslíte, že by bylo rozumnou reakcí americké vlády recipročně uvalit dovozní restrikce na japonské fotoaparáty, aby američtí výrobci fotoaparátů mohli účtovat vyšší ceny? Jinými slovy, je moudré, aby americká vláda poškodila své spotřebitele jen kvůli tomu, že japonská vláda poškodila své spotřebitele?

Specializace a obchod činí lidi na sobě vzájemně závislými co se týče základních každodenních potřeb. Kolik z nás si vyrábí vlastní brýle, auta, domy, oblečení a jídlo? Všechny tyto věci získáváme prostřednictvím specializace, v níž se zaměřujeme na to, co umíme dobře, dostáváme za to zapláceno a sami obchodujeme s ostatními, abychom získali to, v čem jsou ostatní dobří. Díky specializaci a obchodu – dnes se módně říká „outsourcing“ – máme k dispozici pro sebe zboží, jako kdybychom si je sami vyrobili. Mimochodem, ti, kteří volají po komoditní nezávislosti – ať již jednotlivce, regionu nebo státu – volají po zchudnutí. A je už jedno, zda volají po energetické nezávislosti, nebo po nezávislosti kávové či textilní.

(Pokračování na str. 4)

ÚŘAD NA ZRUŠENÍ

V této rubrice představujeme úřady, které žijí z peněz daňových poplatníků a jejichž existence je zbytečná nebo dokonce škodlivá. Jsme přesvědčeni, že odstraňování zbytečných úřadů je jediná cesta k omezení korupce a účinná cesta ke snížení daňového břemene.

Ústav pro hospodářskou úpravu lesů

Počet zaměstnanců: 482

Roční rozpočet: 190 milionů Kč

Z toho platy: 120 milionů Kč

Financování: Dotace ze státního rozpočtu

Majetek: Úřad má sídlo v Brandýse nad Labem a 15 poboček v dalších českých městech v účetní hodnotě 400 milionů Kč

Činnost: Ústav samozřejmě neupravuje lesy, jak by se mohl někdo domnívat z jeho názvu. Jde o klasický socialistický výzkumník. Hlavní činností je „národní inventarizace lesů“, úřad publikuje pravidelné zprávy o rozloze a struktuře lesů na území České republiky. Ze zpráv vyplývá, že v českých lesích převládá smrk. Úřad také provádí pravidelné dotazníkové šetření, ze kterého vyplývá, že se v českých lesích nasbírá ročně 2,61 kg borůvek na jednu domácnost. Úřad dále organizuje školení a vysílá své pracovníky na zahraniční konference typu „Venkov jako motor pro splnění obnovené Lisabonské strategie“. Ústav mj. dokončil tříletý projekt „Zavedení

lesního lovu v Maroku“. Projet, který byl darem České republiky Marockému království, ukázal, že marocká poušť není pro myslivost vhodná a tak bylo výsledkem alespoň darování softwaru „statistika myslivosti“ marocké státní správě. Nyní se ústav chystá začít zpracovávat „Národní lesnický program pro léta 2007-13“.

Hodnocení: Úřad lze považovat za nadbytečný. Sesbíráním údajů o nasbíraných borůvkách se stejně nedá věřit. Zrušením úřadu by se dalo získat pro státní rozpočet jednorázově 400 milionů za prodej budov a ušetřilo by se ročně 200 milionů nákladů. 482 zaměstnanců by mohlo odejít pracovat do soukromého sektoru, mohli by se např. pokusit poskytovat poradenství Maroku nebo prodávat zprávy o sběru borůvek na komerční bázi.

Občanská...

(Pokračování ze str. 3)

Podívejme se ještě na několik zavádějících tvrzení, která se v souvislosti se zahraničním obchodem objevují. Spojené státy obchodují s Japonskem. Opravdu si někdo myslí, že to jsou členové parlamentu a vlády v Americe a Japonsku, kdo si vyměňují zboží? Jsou to běžní jednotlivci v Americe a v Japonsku, kdo skrze zprostředkovatele-obchodníky obchodují.

A co fair trade? Pokud koupíte japonský foťák za vzájemně výhodných podmínek, asi byste klidně řekli, že to byl férový obchod. Nějaký americký výrobce foťáků by to mohl označit za nefér, protože nemůže prodávat své výrobky za vyšší cenu. Ekonomická teorie nedokáže odpovědět na subjektivní otázku, zda by bylo férovější, kdybychom platili vyšší ceny. Ekonomická teorie může jedině: konstatovat, že vyšší cena povede k tomu, že nám zbyde méně peněz na jiné věci.

V další lekci se zaměříme na jeden z nejdůležitějších ekonomických pojmů - náklady.

*Walter Williams učí ekonomii na
Univerzitě George Masona. Publikováno*

Laissez-Faire, měsíčník pro svobodu jednotlivce. Čte se [lese-fér]. Vydává: občanské sdružení Laissez Faire. Adresa: Bozděchova 8, 150 00 Praha 5. Tel.: 603 228 753, mach@iol.cz. Redakční rada: Petr Mach, Tomáš Jirsa, Jaroslav Bachora, Dalibor Roháč. Internetový archiv: www.petrmach.cz. Číslo účtu: 1011153517/5500. Náměty, články, reakce, zájem o předplatné, zájem o inzerci uvádějte na výše uvedený kontakt. Registrace MK 8183. ISSN 1212-8597